

INIMÕIGUSED KAITSEVÄES
2013-2014

Inimõigused kaitseväes. Kokkuvõte

Käesolev Inimõiguste Instituudi poolt koostatud uuring „Inimõigused kaitseväes“ on tehtud eesmärgiga selgitada välja ja kaardistada inimõigustega seonduvad probleemid Eesti kaitseväes, näidata rahvusvahelist tausta ja tutvustada teiste riikide kogemusi ning selle pinnal anda võimalus inimõiguste paremaks tagamiseks kaitseväes. Käesoleva uuringu põhjal on kavas teha ettepanekud ja anda soovitusel, kuidas võiks inimõiguste kaitset edaspidi kaitseväes korraldada.

Aruandest nähtub, et tõsiseid probleeme inimõigustega Eesti kaitseväes ei ole. Nii, nagu Eesti on inimõigusi austav riik, on inimõigused üldjoontes tagatud ka kaitseväes. See aga ei tähenda, nagu ei peaks inimõigustele kaitseväes tähelepanu pöörama ega nendega tegelema. Ka kaitseväes on valdkondi, kus inimõiguste kaitset tuleks tugevdada ja oluline on ka jälgida, et olukord ei halveneks. Loodetavasti avaldab käesolev uuring sellele protsessile positiivset mõju.

Võrreldes Eesti elanikkonnaga keskmiselt on ajateenistuses viibivate noormeeste teadlikkus inimõigustest veidi parem. Siiski ei olnud 40% ajateenijatest kursis, millised õigused neile ajateenistuses kehtivad. Sellega, kust saada infot oma õiguste kohta, ei olnud kursis 33% ajateenijatest. Ühiskonnas tervikuna on probleem, et inimõigusi ei osata täpselt määratleda.

Ajateenijate üldine veendumus on, et inimõigusi ei tohi ajateenistuses piirata. See seisukoht on demokraatlikus riigis vaieldamatult õige. Põhiseadus ja seadused kehtivad kõigi jaoks ühtviisi ning kõik piirangud peavad tulenema põhiseadusest ja seadusest, mitte ei tohi olla kellegi meelevaldsed otsustused. **70% ajateenijatest leiabki, et kaitseväes inimõigusi austatakse. Kutselistest kaitseväelastest on see protsent veelgi kõrgem – 90%. Samas nõustub 67% ajateenijatest ka sellega, et kõiki tsiviilelu reegleid ja õigusi kaitseväes rakendada ei saa.**

Ajateenijate seisukohalt on küsitlustest tulenevalt **kõige aktuaalsem õigus puhata ja külastada lähedasi. Väga olulised on ka kirjavahetuse saladus ning võimalus saada vabalt infot ühiskonnas toimuvast.** 30% ajateenijatest märkis, et neil on olnud oma arvamuse väljaütlemise tõttu probleeme. **57% ajateenijatest ja 94% kutselistest kaitseväelastest oma teenistusega rahul.** Tuleb siiski märkida, et võrreldes 2005. aastaga on ajateenijate rahulolu pisut vähenenud. Samas ei saa väita, et see tuleneks ajateenistuse tingimuste halvenemisest, vaid pigem nõudlikkuse kasvust ja mitmetest subjektiivsetest asjaoludest.

Suhtumine naiste ajateenistusse on ajateenijate seas üldiselt soosiv. Vastu oli sellele üksnes 16% vastanutest. Ka kutseliste kaitseväelaste suhtumine naiste ajateenistusse oli üldjuhul pooldav. Siiski on vastanute sõnul tehtud aegajalt 33% kaitseväes töötavatele naistele kogunud solvavaid seksistlikke märkusi ja väike osa ka ebameeldivat tähelepanu ning füüsilist ahistamist. Võrreldes 2005. aastaga on soolise ahistamise juhtumid vähenenud.

Siiski on positiivne, et **valdav enamus kaitseväelastest on seisukohal, et naistel peaks olema võrdväärne võimalus meestega osaleda kaitseväeteenistuses.** Seega ei kehti enam Eestis traditsiooniline soorollist tulenev stereotüüp, et kaitsevägi on üksnes meeste koht.

Kahjuks ei ole suudetud kaitseväes lõplikult üle saada mõnitamisest ja kiusamisest. Kolmandik ajateenijatest on kohanud ajateenijate mõnitamist ja alandavat kohtlemist teise ajateenijate poolt, 23% aga allohvitseride poolt. Selles on olukord võrreldes 2005. aastaga halvenenud. Samas tervikuna hindavad ajateenijad suhteid võrreldes teenistuskaaslastega võrreldes 2005. aastaga paremaks. 16% ajateenijatest on talunud kiusamist teiste teenistuskaaslaste poolt. Võrreldes 2005. aastaga, mil kiusamist talus 30%, on olukord selgelt paranenud. Jao- ja rühmaülemate poolt on kiusamist kogenud 21% ajateenijatest ja see ei ole võrreldes 2005. aastaga muutunud. Mõnitamise ja kiusamise küsimuses on kaitseväes paranemisruumi. **Kaitstus mõnitamise ja kiusamise eest on elementaarne inimõigus, mis peab kaitseväes kehtima, igapäev peab olema õigus väärikusele ning lugupidavale suhtumisele. Samas on kiusamine, mõnitamine ja alandav kohtlemine väga subjektiivsed hinnangud ja üldistamine on siinkohal peaaegu võimatu.** On juhtumeid, kus kiusamisena tajutakse tavapäraselt ajateenistuses kehtivat korda ja distsipliini, mistõttu ajateenijate vastustest ei saa teha olukorra kohta kaitseväes kaugeleulatuvaid järeldusi.

Kuigi rahvuspõhist kiusamist esineb kaitseväes vähe, on see probleem, millele tuleb tähelepanu pöörata. Võrreldes aastaga 2005 on vähenenud teiste ajateenijate poolt ja ohvitseride/väeosa juhtkonna poolt lähtuv rahvusepõhine halvustamine. Hinnangud võivad olla emotsionaalsed ja selleks, et välja selgitada, milles seisnevad rahvuspõhised probleemid, oleks vaja läbi viia fookusuuring. **Kaitseväge on peetud üheks parimaks integratsiooni kohaks, kuid ka integratsioon peab toimuma vastastikuse austuse tingimustes.**

Uuringu kolmandas osas „Inimõiguste seotus julgeoleku ja relvajõududega kaasaegses maailmas“ on keskendutud rahvusvahelisele praktikale ning vaadeldud teiste riikide kogemusi. Sellest selgub, et viimastel kümnenditel on toimunud mitmetes maades suured muudatused inimõiguste, julgeoleku ja relvajõudude seoste hindamisel ja käsitlemisel. **Tsiviilelu ja sõjategevuse piire on üha raskem tõmmata ning sõjaväelased on kaasatud asümmeetrilistesse konfliktidesse,** mis sunnib riike oma sõjalisi struktuure kohandama vastavalt kiiresti muutuvalle julgeolekuolukorrale, näiteks seoses osalemisega rahvusvahelistel rahuvalve- ja humanitaarabi missioonidel. **Suurenenud on arusaam, et lisaks demokraatlikule järelvalvele tuleb relvajõudude struktuuridele läheneda eesmärgiga viia nad täielikku koosõlla rahvusvaheliste inimõigustega seotud kohustustega.** Muudatused on lähtunud tõdemusest, et **sõjaväelastel on õigus samasugustele inimõigustele ja põhivabadustele kaitsele, mis kehtib kõigi teiste kodanike puhul. Inimõiguste kaitse seoses militaarvaldkonnaga on üha rohkem leidnud tähelepanu rahvusvahelises õiguses.** Näiteks Euroopa Julgeoleku- ja Koostööorganisatsiooni (OSCE) poliitilis-sõjaline julgeolekualane käitumiskoodeks käsitleb lähenemisviise „mundris kodaniku inimõigustele relvajõududes. Muuhulgas tuuakse välja, et õiguse kõrval kasutada oma inimõigusi ja põhivabadusi, lasuvad relvajõudude personalil teatavad piirangud, mis on seotud otseste teenistuskohustuste täitmisega. **Piirangud hõlmavad nõuet säilitada distsipliini, hoida sõjaväes poliitilist neutraalsust, kaitsta salastatud teavet, alluda käsklustele ja säilitada sõjalise organisatsiooni hierarhilist struktuuri.**

Inimõiguste Instituut on kavandanud uuringut „Inimõigused kaitseväes“ regulaarsena. Vajadust koostada selline uuring igal aastal ei ole, kuid 8-aastane ajavahemik võrreldes eelmise uuringuga on liiga pikk. 3- kuni 5-aastase tsükli järel võiks aga sellesisulise uuringu koostada. See võimaldaks pidevalt analüüsida inimõiguste olukorda ja muudatusi, mis kaitseväes aset leiavad.

Ühtlasi looks see kõrvutamise võimaluse, et kavandada edaspidiseid samme inimõiguste kaitsel. Samas oleks vaja läbi viia täiendavaid fookusuuringuid, selgitamaks välja konkreetseid üksikasju. Kaitseministeerium ja kaitsevägi võiksid ühtlasi küsida täiendavaid eksperthinnanguid, ettepanekuid ja soovitusi, kuidas inimõigusi kaitseväes kaitsta ja edendada ja koostada manuaal ajateenijatele, kutselistele kaitseväelastele ja missioonil viibivatele kaitseväelastele.

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et vaatamata mõnedele probleemidele on inimõigused Eesti kaitseväes üldjoontes tagatud. Inimõiguste Instituut usub, et käesolev uurimus aitab kaasa inimõiguste teadvustamisele kaitseväes ja võimaldab tugevdada inimõiguste kaitset ka ühiskonnas tervikuna.